

**«ЗЕЛЕНА» ЕНЕРГЕТИКА В СИСТЕМІ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)****“GREEN” ENERGY AS THE WAY TO SOLVE ENVIRONMENTAL PROBLEMS
OF SOCIETY (LEGAL ASPECT)****Задихайло Д.Д., к.ю.н.,
асистент кафедри екологічного права***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Ритова В.О., студентка IV курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Хоменко А.В., студентка IV курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена проблемі удосконалення законодавчого забезпечення трансформаційного процесу переходу від традиційної економіки до економіки «зеленої». Це завдання передбачає суттєві модифікації механізмів організаційно-господарського впливу на відносини екологічного господарювання. Базові елементи для таких механізмів вже напрацьовані, зокрема у складі господарського законодавства, завданням правової політики є їх адаптація до визначених видів діяльності у сфері саме екологічного господарювання.

Необхідним є також врахування негативних аспектів реалізації засобів стимулювання діяльності, зокрема в сфері альтернативної енергетики з тим, щоб уникнути цих наслідків в інших сферах «зеленої економіки». Головною ідеєю застосування господарсько-правових засобів запровадження екологічних інновацій, зокрема і в сферу альтернативної енергетики, є стимулювання інвесторів до постійного зниження собівартості продукції екологічного господарювання. Екологічне господарювання має вийти на об'єктивні показники високої конкурентоздатності.

Завданням еколого-правової та господарсько-правової політики має стати формування потужного законодавчого забезпечення саме екологічного господарювання, його законодавча інституціалізація. Таке завдання передбачає детальну розробку видів екологічного господарювання за різноманітними критеріями, особливо на комерційній і некомерційній основах, види екологічного ефекту, що утворюється, пріоритети держави та суспільства щодо такого ефекту тощо. Принципово необхідно є систематизація господарсько-правових засобів стимулювання інвестиційної та господарської діяльності, спрямованої на отримання екологічного ефекту. За таких умов створюється можливість застосування спеціальних правових режимів діяльності в сфері екологічного господарювання.

Ключові слова: «зелений» тариф, альтернативна енергетика, екологічне господарювання, «зелена економіка», правові засоби досягнення екологічного ефекту.

The article is devoted to the problem of improving the legislative support of the transformation process of the transition from a traditional economy to a green economy. This task involves significant modifications of the mechanisms of organizational and economic influence on the relationship of environmental management. The basic elements for such mechanisms have already been developed, in particular, as part of economic legislation, the task of legal policy is to adapt them to certain activities in the field of environmental management.

It is also necessary to take into account the negative aspects of the implementation of incentives, in particular in the field of alternative energy in order to avoid these consequences in other areas of the “green economy”. The main idea of applying economic and legal means of introducing environmental innovations, including in the field of alternative energy, is to encourage investors to constantly reduce the cost of environmental management products. An ecological enterprise should reach objective indicators of high competitiveness.

The task of environmental and economic policy should be the formation of a powerful legislative support of environmental management and its legislative institutionalization. This task implies detailed development of environmental management types according to various criteria, especially on commercial and non-commercial grounds, types of environmental effect, priorities of the state and society regarding such effect and so on. Systematization of economic and legal means of stimulating investment and economic activities aimed at achieving environmental effect is essential. Under these conditions, it is possible to apply special legal regimes for environmental management.

Key words: “green” tariff, alternative energy, ecological management, green economy, legal means of achieving ecological effect.

Актуальність теми. Концепція сталого розвитку є безальтернативною в умовах сучасної екологічної кризи. Перехід до принципів зеленої економіки є основним завданням економічної політики держави. Україна має значний природний потенціал для здійснення «зеленого» переходу в усіх секторах економіки.

Метою статті є постановка завдань державної підтримки екологічного господарювання та формування «зеленої економіки» в країні шляхом удосконалення чинного господарського законодавства України.

Огляд літератури. Сфера екологічного господарювання та «зеленої економіки» стала ключовим предметом розгляду для багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема В. Штеця, Е. Прушківської, О. Маковоза, Т. Передерія, Д. Задихайла, О. Чмир, А. Гури, Т. Гуца, Б. Данилишина, Є. Барбієра, М. Букчина, Дж. Джекобса, А. Каме-рона, Р. Карсона, Л. Маргуліса, Д. Піарса та інших.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан глобального економічного зростання є екологічно нежиттєздатним. Існуючі моделі виробництва та споживання виснажують багато світових екологічних ресурсів. Останніми десятиліттями людство стикається з серйозними екологічними проблемами: зміна клімату, втрата біорізноманіття, великі природні катастрофи, зокрема землетруси, цунамі, виверження вулканів, геомагнітні бурі, штучні екологічні катастрофи, загазованість і забруднення повітря тощо.

На думку В. Штеця, екологічну ситуацію, яка складалася в Україні, слід вважати кризовою, що викликає велику стурбованість як у громади нашої країни, так і у міжнародної спільноти. До чинників, які призвели до виникнення екологічних проблем, слід віднести нехтування протягом тривалого часу об'єктивними законами розвитку та відтворення природно-ресурсного комплексу, високу питому вагу ресурсомістких та енергоємних тех-

нологій у виробництві, низький рівень екологічної свідомості суспільства. Ці чинники впливають на значну деградацію довкілля України, надмірне забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у великих кількостях шкідливих, у тому числі високоотоксичних, відходів [1, с. 108].

Нераціонально боротися з перерахованими вище глобальними кризами окремо, оскільки усі вони пов'язані між собою. Сучасні економічні системи не досить пристосовані для забезпечення ідеального балансу екологічних і соціальних цілей. Тому необхідно впровадити новий підхід, який може сприяти інклюзивному та екологічно стійкому економічному розвитку, – «зелену економіку».

Термін «зелена економіка» нині не є послідовно визначеним, оскільки він все ще формується. Найбільш широко вживане визначення «зеленої економіки» наводиться в доповіді «Назустріч «зеленій економіці», яка була представлена Програмою ООН із довкілля (UNEP) у 2011 році. «Зелена економіка» – це діяльність, яка призводить до поліпшення добробуту людей та соціальної справедливості шляхом істотного зменшення екологічних ризиків і дефіциту ресурсів [2].

У тлумаченні ЮНЕП поняття «зелена економіка» визначається як екологічна, оскільки вона характеризується низькими викидами вуглецевих сполук, ефективним використанням природних ресурсів, та соціальна, бо максимально задовольняє інтереси усього суспільства, передбачає економічне зростання. Можна навести такі основні принципи «зеленої» економічної моделі:

- рівність і справедливість витрат у часі одного покоління і між поколіннями;
- відповідність принципам сталого розвитку;
- обережність щодо соціальних наслідків і впливу на навколишнє середовище;
- врахування високої цінності природного і соціального капіталу (зокрема, завдяки інтерналізації зовнішніх екологічних витрат, «зеленого» обліку, оцінки витрат за період усього життєвого циклу підприємств і поліпшення управління);
- ефективність використання ресурсів, стійке (збалансоване) споживання і виробництво;
- відповідність макроекономічним цілям (зокрема, за рахунок створення «зелених» робочих місць, підвищення рівня конкуренції і зростання в основних галузях) [3, с. 75].

Основними складниками «зеленої економіки» є:

1. Економічний аспект, який забезпечує економічне зростання, збільшення обсягу доходів і зайнятості, залучення державних і приватних інвестицій, формування гнучкої економіки, створення нової економічної діяльності.

2. Соціальний аспект, який передбачає досягнення людством добробуту, соціальної справедливості, кращої якості життя, соціального розвитку, скорочення соціальної нерівності, справедливого доступу до обмежених ресурсів, задоволення потреб жінок і молоді.

3. Екологічний аспект, який орієнтується на скорочення екологічних ризиків, дефіциту, викидів вуглекислого газу в атмосферу і забруднення навколишнього середовища; на підвищення ефективності використання ресурсів та енергії; на запобігання втрати біорозмаїття та екосистемних послуг в межах екології планети; вимагає від усіх суб'єктів господарювання екологічної відповідальності та обмеження навантаження на екологічну систему [4, с. 188].

Перехід до «зеленої економіки» має пройти довгий шлях, але деякі країни вже зробили великий крок до запровадження масштабних програм. Наприклад, Республіка Корея прийняла національну стратегію та п'ятирічний план «зеленого» зростання на період 2009-2013 рр., виділивши 2% валового внутрішнього

продукту на інвестиції в кілька «зелених» секторів (відновлювані джерела енергії, енергоефективність, чисті технології і води). Уряд заснував Глобальний інститут «зеленого» зростання, який має на меті допомогти країнам (особливо країнам, які розвиваються) розробляти стратегії «зеленого» зростання.

Нині Китай інвестує більше, ніж будь-яка інша країна, у відновлювані джерела енергії. Її загальна встановлена потужність вітру у 2010 році зросла на 64%. Це зростання зумовлене національною політикою, яка вважає чисту енергію головним ринком найближчого майбутнього та ринком, на якому Китай хоче отримати конкурентну перевагу.

Рушійна сила «зеленої економіки» – екологічне господарювання та екологічні інновації. За своїм функціональним призначенням цілісні правові механізми екологічного господарювання мають на меті вирішувати досить різноманітні проблеми екологічного характеру. По-перше, це ліквідація та нейтралізація наслідків забруднення довкілля; по-друге – відновлення екологічного балансу, природного розмаїття, відновлення природних ресурсів до рівня, який існував до шкідливого техногенного впливу; по-третє – запровадження екологічно чистих виробничих технологій, які знімають проблему екологічного забруднення у процесі промислового та аграрного виробництва; по-четверте – формування нової здорової екологічної реальності в нових умовах кліматичних змін тощо [5, с. 97].

Зростання світової економіки за існуючої моделі виробництва може створити ситуацію, коли збиток від забруднення і руйнування навколишнього природного середовища почне перевищувати одержані доходи. Подолати цю ситуацію можливо тільки завдяки впровадженню інновацій для відтворення природних ресурсів.

Стимулюванню інноваційної активності в цьому напрямі можуть послужити відповідні зміни в податковій, конкурентній і торговельній політиці, фінансові заохочення «зелених» інновацій, контроль за використанням природних багатств. Необхідно досягти ситуації, щоб виробництва, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища або перевитратою енергетичних, водних та інших ресурсів, стали невігідними. Тоді компанії, які вкладають значні кошти в «зелені» технології, зможуть отримувати від цього реальні дивіденди завдяки перевазі перед конкурентами у вартості кінцевої продукції [6].

Екологічна політика країн може базуватися на визнанні концепції сталого розвитку, що передбачає продовження економічного зростання, але за рахунок впровадження таких інновацій, які приводять до тотальної екологізації економіки, усунення протиріччя між виробництвом матеріальних благ і чистотою природного середовища, збереженням його в межах екологічного балансу. Саме в цьому сенсі слід оцінювати Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України, визнаючи, що сама по собі екологічна політика держави поза контекстом її промислового, аграрного, інвестиційно-інноваційного та інших напрямів економічної політики навряд чи може бути ефективною [7, с. 150].

Основним стратегічним документом державної політики в екологічній сфері є Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені Законом України від 28.02.2019. У діючій Стратегії до 2030 року поставлена мета національної держкополітики, яка полягає, зокрема, у досягненні доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [8].

Збільшення використання енергії з відновлюваних джерел та альтернативних видів палива вважається важливою частиною стратегії України щодо збереження традиційних паливно-енергетичних ресурсів і скорочення пов'язаного з ними негативного впливу на навколишнє середовище.

Політикою передбачено зменшення постачання та попиту шляхом підвищення ефективності. Також передбачено диверсифікацію джерел енергії з метою підвищення енергетичної незалежності держави. Український уряд зробив важливі кроки у напрямі трансформації енергетичного сектору країни, спрямованої на підвищення енергоефективності та енергетичної незалежності [9].

Організаційно-правовий механізм державної підтримки та стимулювання екологічного підприємництва, секторів «зеленої економіки» складає низка нормативно-правових актів. Важливе значення в нормативному регулюванні відіграє Закон України «Про альтернативні джерела енергії» (далі – Закон), який визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяє розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі.

Провівши аналіз змісту цього закону, можна стверджувати, що основними засадами державної політики у сфері альтернативних джерел енергії є нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, дотримання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля, дотримання безпеки для здоров'я людини, науково-технічне забезпечення розвитку альтернативної енергетики, а також залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, підтримка підприємництва у сфері альтернативних джерел енергії.

Закон України «Про альтернативні види палива» визначає правові, соціальні, економічні, екологічні та організаційні засади виробництва і використання альтернативних видів палива, а також стимулювання збільшення частки їх використання до 20% від загального обсягу споживання палива в Україні до 2020 року. В цьому нормативно-правовому акті чітко визначено такі ключові терміни як «альтернативні джерела», «біопаливо», «біомаса» та інші [6, с. 159–168].

Слід зазначити, що формування «зеленої економіки» передбачає послідовний перехід на господарювання, яке відповідає вимогам екологізації суспільного життя і насамперед сфери господарювання. Запровадження рентабельних екологічних інновацій (технологій) має автоматично витіснити їх традиційні аналоги за рахунок більшої економічної вигоди. В той же час дуже багато сфер господарювання вимагають запровадження екологічних інновацій, які лише з часом шляхом удосконалення та подальшого розвитку мають отримати більш ефективний економічний результат прибутковості. Це означає, що держава та органи місцевого самоврядування мають включати до механізмів правових режимів реалізації відносин екологічного господарювання низку засобів організаційно-господарського стимулювання відповідних суб'єктів господарювання.

Загальною правовою базою для цього можуть слугувати норми Законів України «Про державну допомогу

суб'єктам господарювання», «Про державно-приватне партнерство», «Про індустріальні парки», розділ VIII Господарського кодексу України щодо встановлення різноманітних спеціальних режимів господарювання. Усі зазначені нормативно-правові акти містять законодавчо закріплені механізми державної допомоги, державної підтримки та стимулювання окремих типів і видів господарської діяльності.

Завданням стимулювання саме актуальних різновидів екологічного господарювання є власне творча адаптація таких механізмів до пріоритетних напрямів екологічно корисної господарської діяльності з урахуванням необхідності юридично кваліфікувати відповідний екологічний ефект. Вважаємо це окремим напрямом законотвірчої діяльності, еколого-правової та господарсько-правової політики держави, що вимагає чіткої політичної акцентуації.

Важливо звернути увагу і на окремі суспільно-політичні чинники, які спроможні спотворити публічні намагання держави трансформувати ресурсовитратну національну економіку в «зелену». Слід враховувати реальність впливу господарських об'єднань олігархічного типу на зазначені процеси. Досвід запровадження відносин альтернативної енергетики далеко не в усьому є позитивним. Тому певну «антиолігархічну програму» слід закладати у нові законотвірчі розробки в цій сфері.

Висновки. Поширення екологічних проблем змусило промислово розвинуті країни обирати між продовженням виснаження, забрудненням природних ресурсів і запровадженням нової концепції «сталого розвитку» – «зеленої економіки», яка б не тільки враховувала потреби сьогодення, а й піклувалася про майбутні покоління. На цьому етапі слід говорити про необхідність предметного законодавчого забезпечення застосування дієвих правових засобів-стимулів відносин «зеленої економіки», екологічного господарювання.

«Зелений» тариф в Україні для всіх видів альтернативних джерел енергії значно вищий, ніж у країнах Європейського Союзу. Підвищений тариф спричинив неабиякий ажіотаж у «зеленій енергетиці». Так, у 2017 році встановлена потужність відновлюваної енергетики в нашій державі зросла на 30%, у 2018 – на 66%, у 2019 році – на 200%. Україна повинна виплатити понад 50 млрд гривень за так звану «зелену» енергію внаслідок запуску нових альтернативних енергопроектів. Тому з метою уникнення зростання боргу «зелений» тариф має заплановано зменшуватися за певним графіком поступово по роках із тим, щоб стимулювати інвесторів до запровадження постійних інновацій.

Виробники електроенергії за «зеленим» тарифом здійснюють продаж цієї електроенергії значно дорожче, ніж традиційні виробники атомної або теплової енергетики. Тому побудова сучасних енергетичних ринків має бути заснована на принципах відкритості та конкуренції. Об'єднання енергетичних ринків України із зарубіжними, купівля-продаж енергетичних товарів, забезпечення прозорого, недискримінаційного доступу третіх сторін до енергетичної інфраструктури – все це сприяє активному розвитку конкуренції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штець В.М. Еколого-економічні аспекти переходу до «зеленої економіки» в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 6. С. 108–113.
2. Навстречу «зеленой экономике». Пути к устойчивому развитию и искоренению бедности. Доклад ЮНЕП. URL: <http://www.unep.org/greenecomony/portals/> (дата звернення: 23.10.2017).
3. Рогожин О.Г., Хлобистов Є.В., Трофимчук В.О. «Зелена економіка» природокористування та напрями її інформаційно-аналітичного забезпечення в Україні. *Математичне моделювання в економіці*. 2015. № 1. С. 73–86.
4. Прушківська Е.В., Шевченко Ю.О. Розвиток «зеленої економіки»: національний аспект. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2013. № 3. С. 186–191.
5. Задихайло Д.Д. Екологічне господарювання в системі екологічних відносин: проблема правової інституціоналізації. *Проблеми законності*. 2016. № 135. С. 95–103.
6. Маковоз О.С., Передерій Т.С. Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість і сталий розвиток : монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.Л. Калініченко. Харків, 2018. С. 316.

7. Задихайло Д.Д. Екологічні інновації як форма міжгалузевої конвергенції господарського та екологічного права. *Економічна теорія та право*. 2016. № 4. С. 145–156.

8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 25.10.2020).

9. Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні до 2030 року. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/UKR%20IRENA%20REMAP%20_%202015.pdf (дата звернення: 26.10.2020).

10. Аналітичний звіт «Законодавство у сфері використання біоенергетичних технологій у муніципальному секторі (бар'єри, перешкоди, можливості). URL: <http://energy.esco.agency/wp-content/uploads/2018/04/art48.pdf> (дата звернення: 26.10.2020).